

A bernáthegyik legendás múltja

Kutya.hu - Tóth Zsigmond 2009.06.30

Az 1920-as években még nagy fába vágta a fejszét az, aki Magyarországon bernáthegyit szeretett volna. Sok más fajta, így a foxterrier vagy a dobermann kölykök beszerzéséhez nem kellett mást tennie, mint felkeresni a tenyésztést irányító szakegyesületet, s megkapta az elismert tenyésztők listáját.

Nyilván ha az ember elsőrangú, győztes vérvonalból származó példányt szeretett volna, akkor mélyebben kellett a zsebébe nyúlnia. Mivel szigorúan ellenőrzött

keretek között működött a rendszer, biztos lehetett abban, hogy pénzéért valóban kiváló példányt kapott. S valójában nem volt különbség - hacsak nem a mérsékeltebb árban - például a magyar foxterrierek és a svájci, német vagy holland fajtataik között, ahogy az osztrák és a magyar dobermannok között sem. Aki viszont hazánkban bernáthegyi kölyköt próbált vásárolni, annak a degeszre töltött pénzes zacskó mellett nagy szerencséire is volt szüksége, mivel az országban kevés állat volt, s a fajtát nemigen ismerték, így javarészt alapos szaktudás nélkül tenyésztették. Mindeközben előfordult, hogy olyan minőségű kutyák születtek, melyek Svájcban vagy Németországban is megállták volna a helyüket. Ezekre az állapotokra jellemző, hogy a harmincas évek elején egy ismert kinológus, Koczás Ödön bernáthegyi-tenyésztő így fakadt ki: "úgyszólván csak a színük után ismertek a szentbernáthegyik, egyébként azonban felőle még a vele foglalkozók nagy része is csak édeskeveset tud". Ezekben az évtizedekben azt szinte mindenki tudta, hogy a foxterrier kiváló dúvadírtó vadászkutya, a dobermann remek őrző-védő, s hadicélra legjobb a boxer. Egyszóval a fajtákat leginkább használati értékük alapján ítélte meg a kor embere. Így a bernáthegyi nemigen nyerte el a kutyabarátok tetszését, hiszen hazánkban mentőkutyaként nemigen volt hasznosítható, tartása viszont meglehetősen sokba került. Ezt a fajtát eredetileg ugyanis nem az ellenséges állat, illetve ember elleni küzdelemre tenyésztették ki, hanem arra, hogy a zord időjárás viszontagságai mellett az elemekkel vívott nehéz harcban az emberekkel, az emberekért helyt tudjon állni.

Kolostor a hágón

Magyarországra az első bernáthegyiek minden bizonnyal már az 1880-as években megérkeztek, amikor még eredeti elterjedési területükön, azaz a svájci, a francia és olasz határok közös találkozásánál még voltak olyan példányok, melyek a fajta klasszikus feladatát teljesítették: a nyolcvannégy kilométeres Nagy-Szent Bernát hágón átvonulók sérültjeit segítették, vagy ha a sors úgy hozta, akár a hó alóli felkutatásukban is hatékonyan részt vettek. Európa harmadik legmagasabban fekvő országútján évente - még közvetlenül az I. világháború kitörése előtt is - huszonöt-harmincezer ember kelt át Svájcból olasz földre. Az út mentén található az Alpok legmagasabban fekvő települése, ahol a Szent Ágoston-rendi szerzetesek éltek hosszú évszázadok óta elzárva életüket, s működtették menedékházukat. Már az ókorban is laktak emberek a menedékház környékén, ugyanis egy ősrégi pogány isten templomát, minden bizonnyal Jupiter szentélyét találták itt a régészek. Az első keresztény császár, Nagy Konstantin ezt leromboltatta, s helyébe megépíttette az első keresztény kápolnát, melyet később a barbár hordák döntöttek romba. A X. században Szent Bernát savoyai nemes, akiről később a hágót is elnevezték, fölépíttette a mai kolostort, melyet az elbeszélések szerint 962-ben szenteltek föl. Egy biztos: már 1125-ből hiteles okiratokban tesznek említést az itt élő barátokról. A kolostor mai főépülete a XVI. századból származik, benne a zárda és a templom mellett az évszázadok alatt a könyvtár, tudományos gyűjtemények, meteorológiai állomás, posta, távíró, s az 1930-as években már telefonközpont is helyet kapott. Érdekesség, hogy egy különálló nagy teremben, az úgynevezett Morgue-ban helyezték örök nyugalomra a téli viharok, lavinák áldozatainak földi maradványait, melyeket az esetek legtöbbszörében a kutyák találtak meg. A hágón a hosszú évszázadok folyamán nemcsak a kereskedők, vándorok, hanem hadseregek is átvonultak, mivel stratégiai szempontból fontos ponton helyezkedett el. Először minden bizonnyal az időszámításunk előtti 390-ben haladtak keresztül hadtestek Augustus római császár vezetésével, de például Napóleon harmincezer embere is itt szelte át az Alpokat 1800. május 15-21. között, százötven ágyúval. A bernáthegyi fajta kialakulásának megértéséhez nem szabad elfelejtenünk, hogy a nehezen járható hágókat gyakran felkészületlen utasok százai, ezrei használták, s itt a tél bizony kilenc hónapon

keresztül tart. Így az itt élő szerzeteseket az élet kényszerítette arra, hogy hosszú évszázadok során olyan mentőkutyát tenyészessenek ki, melynek hősiessége, önfeláldozó munkája magától értetődik. A világi életről lemondó barátoknál természetes volt az önzetlenség, ezért ezt a kutyáiktól is elvárták, így ezek teljesítményéről sem beszéltek sem maguk között, sem másoknak, tehát hosszú ideig a nagyvilág sem szerzett tudomást mindezekről.

Levél a priortól

A XIX. századtól a hágók jelentősége fokozatosan csökkent, mivel egyre több alagutat fúrtak a hegyekben, ám az ekkor megjelenő céltudatos, szervezett tenyésztői munka során a bernáthegyi megőrizte külső és belső tulajdonságait. Ekkortól különült el élesen a rövid- vagy más néven durva és a hosszúszőrű típus. Az első a kolostorban kitenyésztett eredeti mentőkutya, a másik pedig a később nemesített hobbiváltozat. Lényeges különbség a kettő között tulajdonképpen csak a szőr hossza és minősége tekintetében volt, bár az 1930-as években többen beszámoltak arról, hogy a hosszúszőrűek nemcsak lassabbak, hanem nyugodtabbak és nehezebbek: a kanok között nem volt ritka a csaknem száz kilós testsúly sem. Amúgy a két változat szín és rajzolat szempontjából teljesen azonos volt: fehér alapon vöröses vagy sárgás, néha szürkésbarna. A barna rajzolat formáját és kiterjedését tekintve kétféle lehetett: voltak az úgynevezett köpenyesek és a foltosak. Ha a köpeny az egész hátat fedte, akkor teljesnek, ha egy-két vékony fehér csík is díszítette, akkor tépettnak vagy szakítottknak nevezték. A foltok elhelyezkedése és nagysága nem volt meghatározva, de az orrszalagnak, a gallérnak, a mellnek, a lábaknak, a hasnak és a farokvégnek tiszta fehérnek kellett lenni. A fejet szabályos "álarc" díszítette, melyet fehér csík osztott ketté, ahol egy sötét foltocska elfogadott volt. Az arcot hajlás, azaz a stop oldalról nézve igen markáns volt, ez is hangsúlyozta az úgynevezett Hospiz-orrot. A fajta történetének kutatása a XIX. század második felének első évtizedeibe nyúlik vissza. Ekkorból származik az 1867. augusztus 19-én kelt levél, melyet egy Bern közelében élő, Schumacher nevű tenyésztő írt Macdona plébánosnak, aki ezekben az években is már komoly érdemeket szerzett a bernáthegyi Angliában való megismertetésében. A levél így szól: A világ több pontján is egyre többen érdeklődtek a fajta eredetéről, ezzel is magyarázható a Hunde Sport német nyelvű szaklap első évfolyamai között fellelhető egyik nyilvános levél, melyet a menedékház priorja írt a főszerkesztőnek:

Milyen az igazi bernáthegyi?

A bernáthegyi származását illetően hazánkban hosszú évtizedeken keresztül, még az 1930-as években is igencsak elterjedt volt az a nézet, hogy csak a kolostorból származó kutyák leszármazottai tekinthetők fajtatisztának. Természetesen a komolyabb kynológusok elvetették ezt az álláspontot. Annál is inkább, mert a már említett, hollingeni Schumacher volt az első svájci tenyésztő, aki mind bel-, mind külföldön kiemelkedő sikereket ért el az általa tenyésztett állatokkal. A későbbi nagy tenyészetek legtöbbször Bern közelében volt található. Kennelalapító állataikat leginkább Schumachertól, s csak kisebb részben a menedékház szerzeteseitől szerezték be. Mivel mind Schumacher, mind pedig a hágólakó szerzetesek elsősorban rövid, de igen tömött szőrű kutyákat tartottak, hosszú időn keresztül fennmaradhatott az a nézet, hogy a valódi bernáthegyi a durva szőrű állat. Egyébként a fajta elterjedési területe sohasem korlátozódott kizárólag a Nagy Szent Bernát-hágóra. Az ország szinte minden részén elterjedt volt, de leginkább Wallis, Bern és Freiburg kantonokban volt népszerű. A bernáthegyiek hírnevét azonban leginkább az alapozta meg, hogy igen sok végveszedelemben forgó utas, turista és vándor életét mentették meg, akik messzeföldön elmesélték megmenekülésük történetét. Egyébként Svájc egyes területein a földbirtokosok tulajdonában még az 1930-as években is lehetett találni olyan fajtatiszta bernáthegyi kutyákat, melyek - gazdáik állítása szerint - több mint egy évszázad óta a család birtokában lévő vérvonalakból származnak. A bernáthegyi színéről hosszú évtizedeken keresztül vitatkoztak. Ennek alapja leginkább arra volt visszavezethető, hogy Tell, az első angliai győztes, melyet a fent említett Macdona plébános vásárolt Svájcban, egyszínű, sárga állat volt. Testfelépítése mindenben megfelelt a fajta követelményeinek, viszont kistermetű volt. Ellenben az évekkel később importált Thor nevű kan, melynek leszármazottai hazánkba is eljutottak, mély narancssárga színben pompázott, igen jó fehér rajzollal. Már az 1860-as években megindult Svájcban a bernáthegyi kutyák exportja, de ekkor a barátok még csak egyszínű állatokat adtak el. Ám a fehér alapszín mégsem mondható a XX. század tenyészeredményének, hiszen a több száz éves festményeken, melyek a kolostoralapító szentet is ábrázolják, nagytestű, durva szőrű, csaknem egészen fehér színű kutya jelenik meg. Sokan a legendás Barry képére, illetve kitömött földi maradványaira hivatkoztak, amikor azt próbálták bizonyítani, hogy a régi bernáthegyiek nem voltak

magasak, hátuk és arcorruk igencsak hosszú volt, akárcsak a rosszabb minőségű, az 1920-as, 30-as évekbeli magyar kutyáké. Ez azért nem volt elfogadható, mert szegény öreg Barryt bizony először csak egyszerűen szalmával töltötték meg, s csak később, amikor mindjobban összeszáradt, három javítási kísérlettel próbálták a standardnak megfelelővé varázsolni. A kutyák testméretére a X-XI. századból, a kolostor alapításának idejéből is vannak írásos emlékek, amikor is a krónikások arra utalnak, hogy a pogányok és rablók támadásai miatt a hadviselésben járatlan barátoknak nagy és erős állatokat kellett tartaniuk. Nyilván a későbbi tenyészcél is a nagy testméret megtartása volt, annak ellenére, hogy eközben már elsősorban mint mentőkutyák hasznosultak az egyedek. A menedékház közelében igen érdekes festményt láthatunk a hágó mentén fekvő Burg St. Pierre falucska vendégfogadójában, a Déjeuner de Napoleonban. Az ivó bejárata fölött látható festménysorozat Napóleon átvonulását ábrázolta a Nagy Szent Bernát-hágón. A kép 1820 és '30 között készült, s rajta a császár mellett főtisztjei láthatók, akiket a kolostor priorja fogad. A mű hitelességét mi sem bizonyítja jobban annál, mint hogy a megfestett emberek arcvonásai aprólékosan, élethűen jelennek meg. Így minden bizonnyal megfelel a valóságnak a képen látható kutya is, mely szinte pontos hasonmása az 1920-as, 30-as évek eszményi bernáthegyijének: többek között durvaszőrű, erős felépítésű és Hospiz-orrú.

A bernáthegyi Magyarország

A fajta fejlődése és tökéletesedése szempontjából döntő jelentőségű volt a Svájci Kinológiai Társaság (Schweizer Kinologische Gesellschaft) tagjainak határozott fellépése, akik nemzetközi szinten is komoly erőfeszítéseket tettek arra, hogy ne csak ismertté tegyék a fajtát, hanem a megfelelő fajtaleírást elfogadtassák külföldön is. Még 1887-ben nemzetközi kongresszust hívtak össze Zürichben, ahol a megjelent képviselők - Anglia kivételével - a Svájc által javasolt fajtaleírást elfogadták, így eszerint bíráltak az 1920-as-30-as évek Magyarországon is. Anglia azért nem fogadta el a határozatot, mert ott a fajta már hosszú évtizedek óta igen elterjedt volt, mondhatni, már-már veszélyeztette a nemzeti fajtákat, s ők ragaszkodtak az itt kialakult bernáthegyi-típushoz, melynek koponyája laposabb, arcorra hosszabb, termete hatalmasabb, szőrzete pedig selymesebb volt, mint a kontinensről származóké. A bernáthegyi a XX. század első harmadában is annak köszönhetette hihetetlen népszerűségét, hogy külső megjelenése mellett belső értékeit is megőrizte a tenyésztés során. Megbízhatóság, okosság és intelligencia tekintetében kevés fajta versenyezhetett vele, ezeken kívül az erő, a méltóság, a hűség és a ragaszkodás voltak olyan erények, melyek sokak álomkutyájává tették. Vérmérséklete kevésbé volt tüzes, mint a kor másik legkedveltebb fajtájáé, a dogé, annál sokkal nyugodtabbnak, kimértebbnek bizonyult. Kiegyensúlyozottsága azonban nem tévesztette meg környezetét: erejének biztos tudatában képes volt arra, hogy a gyengékkel szemben türelmes, az erősekkel szemben következetes és határozott legyen, s ha az élet úgy hozta, úgy őrző-, mint védőkutyaként is kiváló szolgálatot teljesítsen. Széles körben ismert volt az a tulajdonsága, hogy a portára az idegent beengedte, de onnan ki már csak akkor, ha a háziak is jóváhagyták. Ha az idegen a szándéka ellen cselekedett, könnyedén a földre terítette, s mindaddig így tartotta, míg ugatására a gazda meg nem jelent. Ám ebünk leginkább azzal lopta magát mindenki szívébe, hogy a fajták közül a leginkább gyermekszerető hírében állt. Az apróságok nyugodtan húzgálhatták fülét-farkát, meglovagolhatták, vagy szánkóba, kocsiba foghatták, s mindezt nemcsak tűrte, hanem láthatóan örömet is lelte benne. Sok legenda keringett arról a budai bernáthegyiről, mely a gyermekekkel egyenlő társként bújócskát játszott, s hunyónak éppoly jó volt, mint bűvónak. (Igaz, arról nem szólnak a korabeli híradások, hogy számolni is tudott volna.) Azért is kedvelték a gyerekek a jólelkű óriást, mert tekintéllyel védelmezte őket a szülői fenytés veszélye esetén is. Természetesen e jó tulajdonságok mellett is előfordultak olyan felelőtlen, hozzá nem értő gazdák, akik támadásra nevelték, elvadították állatukat, így ritkán megesett, hogy hír kapott szárnyra kiszámíthatatlan és balesetet okozó egyedekről is. A külső megjelenésben a korabeli tenyésztők értékítélete szerint fontos szerepet játszott a kifejező szem: a bernáthegyinek sosem volt agresszivitásra utaló tekintete, így komoly, méltóságteljes állat benyomását keltette. Mint már említettük, hazánkban is a hosszúszőrű változat volt elterjedtebb, a rövidszőrűt kevésbé kedvelték, pedig a kettő között egyedül a szőrzetben volt különbség. A hosszú szőr az egyenestől az enyhe hullámosig volt elfogadott, sosem göndörödhetett, nemezesedhetett. A sűrű, hosszú szőrrel borított farkon a göndör mellett a zászlós szőrzet is hibának számított. A 20-as, 30-as évek béli magyar kutyáknál ez, valamint az újfundlandi-keresztelésre emlékeztető, horpadt vagy aránytalanul hosszú hát számított a leggyakoribb problémának. A Magyarországi Telivér Kutyafajtákat Tenyésztő Egyesületek Szövetsége keretein belül nem létezett még fajtaklub, így az akkori bernáthegyisek csak a szövetség szervezetén belül, de nem önálló csoportként foglalkoztak a fajtával. Több minőségi importról is van tudomásunk, így különösen figyelemreméltó volt a német von

Sonneberg kennelből, Magda Gambe asszonytól származó egyedek behozatala. Az említett hölgy számított akkoriban Közép-Európa koronázatlan bernáthegyis királynőjének. Magyarországon Dr. Durányi Ernő bíró Rákosszentmihályon áldozott talán a legtöbbet arra, hogy Székelyhidi nevű kennelének alapításakor a lehető legjobb állatokhoz jusson. Egyenesen Svájcban importált két fedezőkant, s az itthon Burkus és Buksi névre keresztelt állatok valóban megalapozták azt az állományt, mely a II. világháborúig a honi minőségi bernáthegyi-tenyésztés gerincét alkotta. A világegés mindent elsöpört, s csak évekkel később kezdődhetett előlről ez is, mint oly sok más...